

АНАЛИЗ НА СТАТИСТИЧЕСКИТЕ ДАННИ ЗА ДВИЖЕНИЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ ЖАЛБИ ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

*Светла Маргаритова**

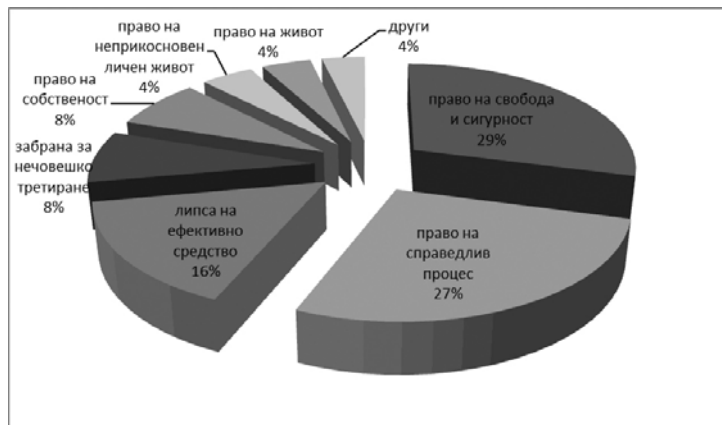
Република България ратифицира Европейската конвенция за правата на човека на 7 септември 1992 г. Първото решение, постановено от Съда (преди реформата от 1999 г.), е на 20 март 1997 г. по делото *Луканов срещу България* (жалба № 21915/03)¹. До 31 май 2012 г. общият брой на решенията по основателност срещу страната ни е 437, а ако се вземат предвид и тези, постановени от комитет от трима съдии (при повтарящите се нарушения), техният брой възлиза на 461. Повече от 9/10 от регистрираните жалби (93 %) са обявени за недопустими, а по 7 % са постановени решения по съществуването на спора. За всичките 47 държави тези цифри са съответно 96 % и 4 %, което би могло да бъде индикатор за по-доброто качество на българските жалби.

За периода 1997–2010 г. в 91 % от постановените решения е установено поне едно нарушение, по 5 % е констатирано, че няма допуснато нарушение, 1 % са прекратени поради приятелско уреждане на спора или на друго основание, а в 2 % са постановени други решения. За същия интервал от време най-често срещаните нарушения са по чл. 5 – на правото на свобода и сигурност (229), на чл. 6 – правото на справедлив процес (214, от които 49 са по повод справедливия процес в собствения смисъл на думата, 162 са по повод неразумната продължителност и 3 са свързани с неизпълнението на влязло в сила решение), на чл. 13 – липсата на ефективно вътрешноправно средство за защита (125), на чл. 3 – забраната за нечовешко и нехуманно третиране (62), на чл. 1 от Протокол 1 – правото на собственост (60), на чл. 8 – правото на неприкосновеност на личния и семеен живот (35), и на чл. 2 – правото на живот (33). Тези цифри може да бъдат по-добре илюстрирани чрез следната графика.

* Доцент в Бургаския свободен университет, доктор по право.

¹ Не включвам решенията, постановени от тогава действащата като първа инстанция Европейска комисия за правата на човека, чиито актове по искане на една от страните в спора можеше да бъдат отнасяни до Съда, но той нямаше право на преценка дали да ги допусне до разглеждане, или не, каквато процедура сега съществува, преди едно дело да достигне до Голямото отделение.

Графика № 1

Данните за най-често констатираните нарушения по отношение на всички 47 държави показват, че като най-типично и преобладаващо се очертава нарушението на чл. 6 (46 %, от които 26 % са свързани с неразумната продължителност на съдебния процес), следвано от посегателствата срещу правото на собственост (14 %) и правото на свобода и сигурност (11 %). Анализът по държави сочи, че съществуват специфики и различия между общата типична картина и тази за допусканите нарушения на конвенцията в отделните страни. Така нарушението на разумния срок е най-често срещаното оплакване за Унгария (82 %), Италия (57 %), Гърция (48 %), Полша (44 %), Финландия (40 %) и Франция (39 %). Правото на справедлив процес (извън неразумната продължителност на процеса) е най-често констатираното нарушение срещу Испания (47 %), Украйна (33 %) и Турция (21 %). За Румъния най-сериозен е проблемът с нарушенията на чл. 1 от Протокол 1 (правото на собственост), които заемат 38 %. За Русия нарушенията на чл. 3, 5, 6 и чл. 1 от Протокол 1 съставляват повече от 2/3 от всички установени нарушения в решенията на Съда.

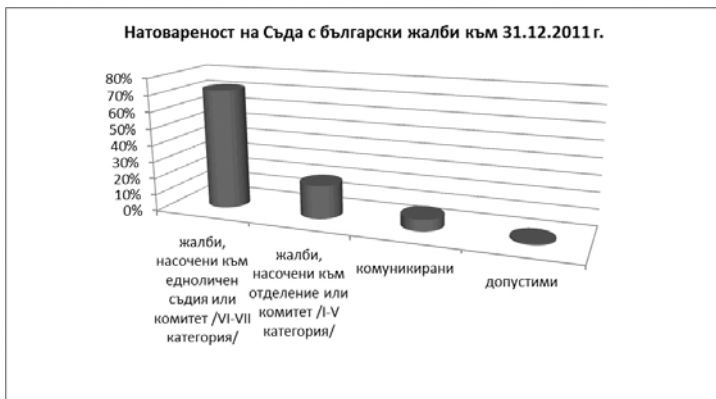
Както и в предишните няколко години, така и през 2011 г. България неизменно попада сред 10-те държави с най-много регистрирани жалби, макар че техният относителен дял е едва 2,7 %. Средно на година биват регистрирани по около 1200 жалби от нашата страна. Вероятно до края на настоящата година техният брой няма да претърпи никакви съществени промени, ако съдим по междинните данни за първото тримесечие, отразени в таблицата по-долу.

Жалби, насочени към съдебен състав				
година	жалби, разгле- дани от съде- бен състав	обявени за недопустими или заличени	комуникирани на правител- ството	постановено решение по същество
2009	1194	596	208	107
2010	1348	525	92	84
2011	1206	543	141	73
16.04.2012	375	307	38	19

От средата на 2009 г. всички жалби още при постъпването им и след административното им обработване са разделяни в 7 категории. Към **първата категория** се отнасят спешните жалби, в които се повдигат въпроси, свързани с риск за живота или здравето на жалбоподателя или с други обстоятелства, произтичащи от личната ситуация на лицето, в частност – когато това е свързано с благосъстоянието на децата. В тези случаи намира приложение и чл. 39 от Правилата на Съда. Във **втората категория** попадат жалби, в които поставените въпроси са в състояние да повлияят върху ефективността на системата на конвенцията (напр. структурни проблеми, засягащи твърде голям брой лица, с които до този момент Съдът все още не е имал повод да се занимава, процедура на „пилотни“ решения и др. п.), или дела, засягащи въпроси от голяма обществена важност, както и междудържавните жалби. **Третата категория** жалби съдържат оплаквания, които на пръв поглед са свързани с нарушения на чл. 2, 3, 4 или 5, независимо от това дали става въпрос за повтарящи се оплаквания, или не, когато създават пряка опасност за физическия интегритет или достойнството на човека. Към **четвъртата група** се отнасят всички потенциално добре обосновани жалби, независимо от вида на твърдяното нарушение на конвенцията. В **петата категория** се включват жалби с т.нар. повтарящи се нарушения, в **шестата** – такива, при които на преценка подлежи самата допустимост на твърдените оплаквания (т.е. тя е поставена под въпрос). В последната – **седма категория**, се отнасят недопустимите жалби, насочвани към комитет от трима съдии или към едноличен съдия. От началото на настоящата година непосредствено след получаване на първото писмо се извършва преценка по критериите за допустимост и в редица случаи Съдът веднага се произнася с решение, че жалбата е недопустима.

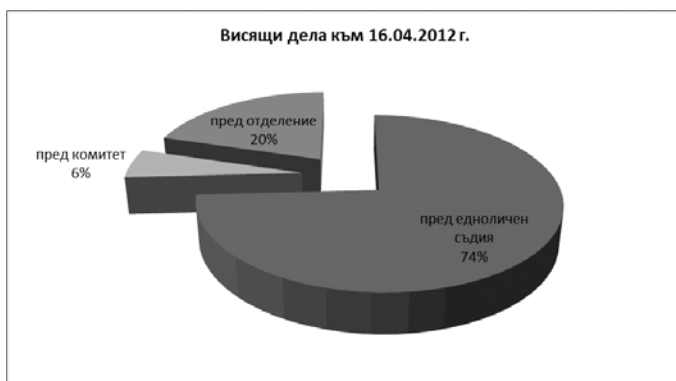
Към 31.12.2011 г. 72 % от всички български жалби са определени като такива, отнасящи се към VI–VII категория, 20 % са класирани към първите пет категории, 7 % са изпратени на правителството за становище и 1 % са обявени за допустими. Горните данни може да бъдат илюстрирани добре с графиката по-долу.

Графика № 2

За първите три месеца на настоящата година ситуацията не е променена и сочи, че повече от 2/3 от постъпващите български жалби са явно недопустими и затова се насочват към едноличен съдия, 6 % са очевидно такива, при които е налице повтарящо се нарушение, поради което се разпределят за комитет от трима съдии, а 20 % очакват реда си да бъдат разгледани от отделението (вж. графика № 3).

Графика № 3

Анализът на причините, поради които жалбите биват обявявани за недопустими, сочи, че в 2/3 от случаите (64 %) основанието е необоснованост на оплакването, следвано от неспазване на 6-месечния срок (14,8 %) и повдигане на оплаквания от четвъртоинстанционно естество (13,6 %). Последните две места са за оплаквания из-

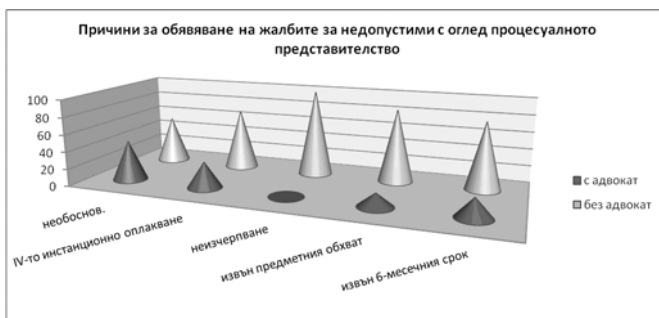
вън предметния обхват на конвенцията (5,7 %) и неизчерпването на вътрешноправните средства за защита (1,6 %).

Графика № 4

Тук ми се иска да внеса едно уточнение, че посочените по-горе данни в графика № 4 са обобщени и представят картината на причините за недопустимост, без да се държи сметка дали жалбата е подготвена от специалист, познаващ материята на конвенцията и практиката на Съда, или лично от лицето, което претендира, че са допуснати нарушения на неговите права. Подобен анализ обаче се налага, за да бъдат насочени усилията в правилната посока и да не се достига до толкова голям брой недопустими жалби (494 за 2011 г.). Данните за миналата година сочат, че 61,9 % от всички жалби, които са окачествени като недопустими, са били подадени от самите заинтересовани лица (физически или юридически), а останалата 1/3 са били подготвени от адвокат.

Графика № 5

Внимателният анализ на данните от графика № 5 сочи, на първо място, какви са празнотите в познанията за конвенцията на всички български граждани и на юристите, или още по-конкретно – на адвокатите. На второ място, анализът показва в каква насока се налага да бъдат попълвани тези знания и на кои проблеми следва да се акцентира. Очевидно основните изисквания за допустимост, регламентирани в чл. 35, § 1, свързани с неизчерпването на вътрешноправните средства за защита, *ratione temporis* (с шестмесечния срок), *ratione materiae* (с предметния обхват на конвенцията) се познават добре, поради което много рядко се констатира подобни пропуски от страна на адвокати, които са подготвяли жалби. Същевременно най-сериозни проблеми създава такова основание като необоснованост на жалбата – 78,5 % от всички жалби, подготвени от адвокат, са били обявени за недопустими именно на това основание. В интерес на истината би следвало да се отбележи, че то е и най-неопределено и обтекаемо, така че понякога зад него би могло да проличи и нежеланието на Съда да разгледа определен проблем, като се скрие зад тази „гъвкава“ формулировка¹.

Така или иначе обаче се налага изводът, че е необходимо да се задълбочат познанията както на практикуващите юристи, така и на всички граждани, които биха се явили в една или друга степен потенциални жалбоподатели. В този смисъл е много полезно „Практическото ръководство за допустимост на жалбите до Европейския съд по правата на човека“, което бе подготвено от юристите на Съда в Страсбург през 2009 г. и претърпя нова редакция през март 2011 г.² Наръчникът бе издаден на български език през 2011 г. от Висшия адвокатски съвет и разпространен до всички адвокатски колегии в страната. Все в тази посока – за задълбочаване познанията по изискванията за допустимост, е разработена Програмата HELP, финансирана със средства от Human Rights Trust Fund. Това е Европейска програма за обучение в областта на правата на човека на представители на юридическите професии. В нейните рамки е разработен самостоятелен Проект № 3, посветен на „Повишаване капацитета на адвокатите, за да се съобразят с критериите за допустимост при подготовката на жалби до Европейския съд по правата на човека“. Идеята е на сайта на програмата, който ще заработи в близките месеци, да се предлага безплатен достъп до материали и инструменти по обучение за стандартите на Европейската конвенция за правата на човека. Амбицията е този сайт да се превърне в платформа за дистанционно обучение, като наред с това се предвижда да има форум за дискусии и обсъждания по същите въпроси. Проектът е насочен първоначално към шест пилотни държави – Чехия,

¹ Вж. решението по допустимост по делото *Мария Благоева Великин и др. срещу България* от 1.12.2009 г., жалба № 28936/03.

² Той може да бъде намерен все още само във версията на английски или френски език на следния адрес: <http://www.echr.coe.int/ECHR/FR/Header/Case-Law/Case-law+analysis/Admissibility+guide/>.

Русия, Турция Албания, Литва и България, всяка от които има свой координатор – национален експерт¹. Неговата задача е да осъществява контакт с адвокатските колегии, да им предоставя цялата необходима информация за ресурсите на програмата, както и да предоставя информация на юристите за критериите за допустимост на жалбите в Европейския съд по правата на човека.

¹ Авторката е национален координатор за България.